
PRAŽSKÉ ŘEHOVNÍ KOMUNITY VČERA A DNES

Zkrácený záznam přednášky, kterou jsem přednesl v Muzeu hlavního města Prahy v Praze na Těšnově dne 28. 11. 1990. Otištěno v periodiku *Res Musei Pragensis* č. 5/1991, Praha, s. 6–10.

Řády a kongregace jsou neodmyslitelnou součástí církve římskokatolické. Je možné, aby církev římskokatolická existovala bez nich, ale byla by nesmírně ochuzena.

Katolická církev nalézá v Písmu svatém Nového Zákona i v ústní tradici tři Ježíšovy evangelní rady, které se netýkají všech věřících, ale jen těch, kteří jsou Ježíšem k jejich naplňování povoláni. Tři evangelní rady se promítají do tří řeholních slibů: chudoby, čistoty v celibátu a poslušnosti.

Chudoba znamená, že žádný řeholník nemá svůj vlastní majetek. Existuje společný majetek: vybavení kláštera, zpravidla i samy klášterní budovy, někdy i další společné zajištění. Jinak byly zajišťovány fundace mnišské, jinak řády žebravé. Ale vždy mají řeholníci všechny věci společné.

Když jsem hovořil o *čistotě*, řekl jsem „v celibátu“. To proto, že existuje i jiná čistota, které si vážíme a k níž nabádáme: čistota manželská. Lidé, kteří žijí ve svatém manželství, mají být čistí. Důležitá je i čistota předmanželská. Čistota celibátní je čistota těch, kteří se zřekli manželství proto, aby vykonali zvláštní úkol, k němuž je Kristus povolal.

Poslušnost vůči představeným pomáhá zvládnout úkoly ve velkém kolektivu, osvobozuje mnohdy od nejistot ve složitém a rychlém rozhodování, které je třeba dělat s nadhledem širších souvislostí, a zbavuje nás nebezpečí pýchy, která právě osoby duchovní ohrožuje. Naši spolupracovníci, kteří vidí náš život zblízka, jej srovnávají se způsobem života vrcholových sportovců.

Slyšel jsem zvláštní přirovnání organismu katolické církve k organismu lidského těla s jeho dvěma oběhy: oběh krevní představuje organizaci církve od papeže přes biskupy a jednotlivé farnosti až po každou rodinu. Souběžně s tím jde organizace řeholí jako mízní oběh v těle církve. U exemptních (z pravomoci biskupů vyjmutých) řeholí od papeže a generálního představeného po jednotlivý klášter mimo diecézní a farní organizaci, u řeholí biskupského práva od biskupa a generálního představeného po jednotlivý klášter mimo farní organizaci.

Ten, kdo podvázá mízní oběh v těle církve, nesmírně církev ohrozí a stísní. Proto každý, kdo v dějinách nepřál křesťanství, anebo chtěl redukovat církev na pouhou služku svých státnických zájmů, vedl svůj první útok vždy proti řeholním řádům. Myšlenka řeholního života je již v Novém Zákoně: mnozí žili podle evangelních rad jako jednotlivci v rámci svých církevních obcí. Řády v dnešním slova smyslu však vznikají až od 3. století. Jejich počátek je v Egyptě více než půl století před uznáním

křesťanství a ukončením pronásledování. Ale teprve po tolerančním ediktu milánském dochází k všeobecnému rozšíření řádů, a to i na Západ.

První řeholi, soubor pravidel života podle evangelních rad v komunitě, složil na Východě sv. Bazil Veliký, Učitel Církve. Podle něho se hlavní řeholní směr ve východních církvích nazývá baziliáni. Měli své kláštery i v Itálii i přímo v Římě, liturgii zpívali řecky.

Řadu mnichů žijících v malých skupinách shromáždil kolem roku 500 sv. Benedikt z Nursie, který je nazýván otcem západního mnišství. Je autorem řehole, která v západní Evropě byla po staletí nejrozšířenější. Od 6. do 12. století patří k benediktinům naprostá většina klášterů. Benediktini po staletí opisovali antické knihy a předali nám tak kulturní odkaz starověku. Kláštery, které založili v severní polovině Evropy, staly se základem osídlování podstatné části území germánských i mnoha slovanských zemí. Právě pro vybudování velkolepé sítě klášterů, která dala základ existenci moderní Evropy, byl sv. Benedikt právem prohlášen za hlavního patrona Evropy.

Zatím jsme hovořili o mnišství, což je jen jedna, i když základní forma řeholního života. Výraz „mnich“ je odvozen od slova monachos. Je to člověk, který žije sám. Odešel ze společnosti nikoliv ze sobectví, ale aby se věnoval Božím věcem a tak pomohl nejen sobě, ale i ostatním lidem. Podle některých historiků je zakládání a existence řádů reakcí na stinné stránky života církve. Evangeličtí teologové sledují některé podobnosti mezi zakladateli řeholí a jejich reformátory. Zakladatelé řeholí ovšem neodešli z církve, ale zůstali v ní a přičinili se o reformu zevnitř. Mezi protestanty je vysoce hodnocen sv. František z Assisi.

Vedle řehole benediktinské byla na Západě o 100 let dříve vytvořena ještě jiná: řehole sv. Augustina. Zatímco Benedikt spojoval mnichy, kteří odešli do pouště nebo do lesů, tedy velké skupiny laiků žijících Bohu zasvěceným životem, Augustin vytvořil pravidla pro malé skupiny kněží, kteří se na svůj apoštolát měli připravovat společným životem. Augustinův projekt zůstal po staletí jen málo využíván. Teprve ve vrcholném středověku se stal důstojným protějškem mnišství.

Ve středověku se náboženský život rozvinul v různých částech Evropy a bylo třeba nových typů řádů; každý má své poslání, svůj účel. Vyvinul se trojí typ řádů – řády kontemplativní, řády apoštolátní, pak něco uprostřed – řády kontemplativně apoštolátní jako např. dominikánský řád.

Kontemplativní jsou v podstatě řády mnišské, členky ženských větví – mnišky, zastarale jeptišky, žijí kontemplativním životem v klauzuře a je jich velmi málo.

Nejdůležitější mnišské řády vedle benediktinů vznikly z nich. Sv. Robert z Molesmu, který založil cisterciáky, byl původně benediktin. V městečku Citeaux ve Francii se rozhodl, že Benediktovo „Ora et labora“ – „Modli se a pracuj“, bude brát doslova, i pokud jde o fyzickou práci na poli, v zahradě a při melioracích v liduprázdných krajích. Část benediktinů se zreformovala a stále obrozovala, kláštery jako Cluny, Corvea, Hirsau, to bylo něco nádherného od 10. století. Z jedenácti clunijských

opatů bylo deset svatořečeno, nejvýznamnější z nich byli sv. Odo, sv. Odilo, sv. Hugo. Vedle clunyské reformy existovala reforma cisterciácká, kterou dovršil sv. Bernard z Clairvaux. Poslední fází reformy jsou trapisté, reformovaní cisterciáci, velice přísný řád, který žvanění dnešního světa napravuje neustálým mlčením, samozřejmě kromě bohoslužeb. Tento řád je velice silný v USA, u nás zatím nepracoval a je řádem, který neustále roste. Dokonce i v době určité krize povolání po Druhém vatikánském koncilu, kdy některé řády zeslábly, jediný tento řád stále rostl. Mnišská hnutí mimo benediktinský rámec jsou kartuziáni a částečně kamaldulští.

Řády kontemplativně apoštolátní můžeme rozdělit na dvě velké skupiny. Jedna je skupina kněžských řádů kanovnických, kteří žijí podle řehole sv. Augustina. Jsou to především premonstráti, založení sv. Norbertem v Prémontré. Ostatní řeholní kanovníky papežové sjednotili do řádu kanovníků – augustiniánů. Rytířské a křižovnické řády mají poslání v zajišťování zdravotnické péče, maltézští rytíři také při zajišťování ochrany silnic.

Druhou skupinou kontemplativně apoštolátních řádů tvoří konventuální (dříve žebravé čili mendikantské). Jsou to především dominikáni a františkáni. Františkáni mají tři větve: františkány, františkány-konventuály (minority) a kapucíny, kteří jsou větví nejpřísnější. Mezi řády žebravé patří dále augustiniáni-eremité, a jejich přísnější větev – bosí augustiniáni. K mendikantům se počítají též obě větve řádu karmelitánů (obutí a bosí) a servité (služebníci Panny Marie).

Apoštolátní řád či kongregace se nevěnuje tolik kontemplaci, ale práci uprostřed světa, např. v nemocnicích, školách, sociálních ústavech. K nim patří jezuité, kteří mají velké úkoly v oblasti vzdělávání, vědy a sdělovacích prostředků. Řád milosrdných bratří sv. Jana z Boha je zaměřen na zdravotnictví. Školský je řád piaristů a kongregace školských bratří. Kongregace jsou apoštolátními řeholemi novějšího vzniku. Rozdíl mezi řády a kongregacemi se dnes již stírají. Kodex kanonického práva je zahrnuje pod společný pojem *řeholní instituty zasvěceného života*. V rádech se věčné sliby nazývají slavnými sliby a zpravidla řeholníci nosí zvláštní hábit, zatímco v kongregacích používají kněžskou kleriku (jen mírně upravenou). Nejznámější kongregace jsou redemptoristé, kteří pečují o lidi nejvíce opuštěné, verbisté s posláním misijním a salesiáni Dona Bosca, pečující o děti a mládež, zdravou i narušenou, kteří jsou početně nejsilnější řeholní společností u nás. Řeholnic ve světě činných, sdružených do nejrůznějších kongregací, je velmi mnoho.

Shora uvedený Kodex zná ještě *sekulární instituty zasvěceného života*. Dříve se jim říkalo také polořeholní společnosti. Jejich počátek lze nalézt v 16. století, pevné právní úpravy se jim dostalo až v roce 1947. Jejich členové skládají přísliby chudoby, čistoty a poslušnosti, avšak nemají povinnost společného života a zásadně nosí civilní oděv. Jsou zaměstnání ve světských povoláních nebo vypomáhají ve farnostech. Dále Kodex jmenuje *společnosti apoštolského života*, v nichž se chudoba, čistota a poslušnost dodržují a společný život praktikuje, ale členové nejsou vázáni žádnými závazky.

O řádu *dominikánském*: založil jej sv. Dominik Guzman (1170–1221) z Calaruegy v severní Kastilii. Jeho matka bl. Jana z Azy putovala před jeho narozením ke hrobu sv. Dominika ze Silos, benediktinského opata, patrona křesťanů vykoupěných z maurského otroctví. Při své pouti měla sen, že pod srdcem nosí psíka, který hned po narození zapaloval pochodní ve své tlamě celý svět. Dala pak svému synu jméno po patronu osvobozených otroků – Dominicus – člověk Pánův, člověk nedělní (dominica = neděle). Pes s pochodní přešel do řádového znaku a k tomu heslo *veritas* = pravda.

Dominik vystudoval na universitě v Palencii a stal se knězem-kanovníkem v Osmě s povinností vyučovat i studenty tamějšího semináře. Biskupská kapitula se řídila pravidly sv. Augustina. Roku 1201 byl poslán se svým biskupem na diplomatickou cestu do Dánska. Cestou přespal v jižní Francii v hostinci, jehož majitelem byl příslušník sekty katarů (t. j. „čistých“), jejichž centrem bylo město Albi, proto jsou též nazýváni albigenští a svou nauku převzali od bulharských bogomilů a ti zase ji měli z perského manicheismu. Kathaři nenáviděli tělo a hlásali, že svátosti církve a vše hmotné jsou od ďábla. Až do rána Dominikovi trvalo, než bloudícího hostitele odvrátil od nesprávné nauky a ukázal mu krásu evangelia. Nebezpečí sekty, kde utýráni lidí z nenávisti k tělu hladem bylo běžné, si Dominik až příliš uvědomoval. Rozhodl se pomáhat těm lidem tak, že jim ukáže harmonickou křesťanskou víru, kde je vše vyrovnáno. Poměr mezi duší a tělem, hmotou a duchem, zkrátka, že jim bude říkat *pravdu*. Sv. Dominik řekl svým následovníkům, vidíte, cisterciáci přišli, kázali evangelium albigenským, aby se obrátili, ale úspěch neměli. Albigenští říkali: vy nám teď kázete, ale pak se vrátíte do svého kláštera a budete se mít dobře. Lidé si vždycky poněkud scestně představovali, že řeholníci v klášteře se měli velmi dobře. Sv. Dominik řekl: musíme být chudí jako oni a musíme žít jako oni.

Dalo velkou práci, aby jeho řád byl schválen. Roku 1215 se sešel IV. lateránský koncil, který byl proti tříštění, a tak zakázal vznik nových řeholí. Ovšem papežové Inocenc III. i pozdější Honorius III. Dominikovu dílu přáli, tak mu poradili, aby použil stávající řeholi. Vybral si Augustinovu a přidal k ní vlastní konstituce.

My dominikáni máme od benediktinů lásku k chóru; kdo nemá lásku k chórové modlitbě, nemůže do našeho řádu vstoupit. Benediktini mají za úkol střežit liturgii, benediktini ji vytvářejí, my dominikáni v tom nebadáme, my to pouze provádíme.

S cisterciáky máme společné veliké zdůrazňování úcty mariánské. Panna Maria bývá zobrazována, jak má pod svým pláštěm všechny dominikány a chrání je v tom světě, kde jsou napadáni.

I ideál rytířských řádů ochraňujících mečem křesťanské poutníky se u nás odrazil. Máme kožený pás, který je znamením rytíře, a na místě, kde se nosí zbraň, nosíme velký růženec, neboť náš řád se stal šířitelem této modlitby. Dominikán bývá zobrazován se Summou Tomáše Akvinského v jedné ruce a modlitbou růžence v druhé.

Náš řád byl Honoriem III. nazván Ordo fratrum prædicatorum, Řád bratří kazatelů, zkratka OP. Všichni naši členové mají povinnost a poslání kázat, proto musí být vzdělaní, naši askesi je tedy studium. Komunisté nedovolovali, aby lidé, kteří mají už nějaký vysokoškolský titul, studovali teologii. Tak se studovalo na našich utajených školách a dnešní naši řeholníci ve velké většině případů mají titul doktora v nejrůznějších vědních oborech nebo inženýra a k tomu filosofické a teologické vzdělání.

K historii posledních čtyřiceti let. I v minulosti bývaly řehole vystaveny státní perzekuci. Za Josefa II. byla v našich zemích zlikvidována většina všech klášterních komunit a to nejen ty kontemplativní, ale i ty, které pracovaly ve školství a zdravotnictví. Z dvaceti sedmi mužských dominikánských klášterů u nás zůstalo jen sedm, ženské kláštery byly zrušeny všechny. Z této pohromy se řády postupně vzpamatovávaly a kolem roku 1900 začalo jejich členů opět přibývat. V roce 1889 byla v Olomouci založena Kongregace sester dominikánek a v roce 1905 obnovena česká dominikánská provincie.

Před rokem 1950 zaznamenaly u nás řehole dobu rozkvětu. II. světová válka znamenala rehabilitaci katolické církve v očích národa, v katolické církvi se soustředil odboj, 10 % duchovenstva bylo perzekuováno, většinou v koncentračních táborech. Po roce 1945 byl obnoven řádový život v plném rozsahu. Přišel však strašlivý den 13. dubna 1950, kdy byly téměř všechny mužské kláštery v noci přepadeny a zlikvidovány. Zbytek byl přepaden o 14 dní později 27. dubna 1950. Řeholníci byli nacpáni do autobusů a převezeni do centralizačních táborů v Broumově, Želivu, Králíkách nebo Oseku. Tyto kláštery byly totiž zlikvidovány již dříve. Tři nebo čtyři měsíce tam byli řeholníci zavřeni, namačkáni a někteří tam i zemřeli a jsou tam pohřbeni. Potom všechny do 45 let odvedli na vojnu k PTP až na čtyři roky. Když se vrátili, dali je na lesní brigády, nucené práce až do roku 1958. Řeholní představení byli v monstrprocesech odsouzeni na 15–25 let, např. jezuita P. Kajpr, dominikán P. Braitto, premonstráti P. Machalka a P. Tajovský. Část byla propuštěna v roce 1960, část v roce 1965 a poslední kněží byli propuštěni v březnu 1968.

Ženské kláštery byly některé přepadeny v srpnu 1950 a postupně další.

V komunistických internačních táborech a věznicích byla jeden čas velká část katolického duchovenstva. Mužské řehole v počtu 3 000 členů byly zlikvidovány úplně, ženské řehole s 12 000 členkami byly vesměs přesunuty do jiných oblastí a většinou i na jinou práci.

Psal se rok 1967. Na poutním místě Chlum sv. Maří působil náš otec Metoděj Habáň, významný filosof. K němu jezdili kněží z celého okolí. Otec Metoděj se rozhodl ukončit čekání a po dohodě s provinciálem otcem Ambrožem Svatošem přijal do řádu první čtyři kandidáty. Pak přišla okupace, naši se nevzdali, dělali dál, obnovili Studium generale. Světli nás biskupové ze sousedních zemí, z Německa, občas se jezdilo i do Polska. Tak jsme se dočkali toho dne, kdy 17. listopadu 1989 na Národní třídě při kostele sv. Voršily měla tajné zasedání Konference

vyšších řeholních představených, která existovala již dva roky před tím, takže přešla v mnohém biskupskou konferenci. Někteří z účastníků zasedání viděli z okna řádění policie, podařilo se otevřít kostel sv. Voršily, který spravujeme, a tam našla asyl řada zmlácených lidí.

Ke sv. Jiljí jsme se vrátili v prosinci 1989. V objektu kláštera však byly instituce, proto jsme několik měsíců bydlili v komůrkách při kostele, byla tam strašlivá zima. Dali jsme výpovědi v zaměstnání. Jedna instituce nám uvolnila v březnu několik místností v druhém poschodí. Objednali jsme si opravy, i když budova stále naše nebyla, neboť nás v předsednictvu Federálního shromáždění nepochopili. Ale 19. července Federální shromáždění nakonec odhlasovalo, že se nám vrací jistá malá část našich klášterů, asi desetina z původních budov. Celkový počet objektů, které nám byly ukradeny v roce 1950, je asi 800.

JUDr. Jiří Rajmund Tretera o sobě

Jmenuji se řádovým jménem bratr Rajmund a je mně 50 let. Narodil jsem se v Praze. Podstatnou část katolického duchovenstva i řeholníků v mém věku a mladších tvoří konvertité. Ani já jsem nebyl nábožensky vychován. V Ježíše Krista jsem uvěřil ve svých 15 letech. Přijal jsem československé evangelické vyznání po rodině své matky. Kvůli tomuto vyznání mě výslovně odmítli přijmout po maturitě ke studiu mého oblíbeného zeměpisu a dějepisu. Vystudoval jsem místo toho práva, udělal doktorát a pracoval jako hospodářský právník. V evangelické církvi jsem pak absolvoval neveřejné teologicko-biblické studium a uplatňoval se ve staršovstvu, nedělní škole i jako výpomocný kazatel. Situace po roce 1968 uzavřela můj poslední pokus vrátit se k historii studií v externí aspirantuře na ČSAV, i přes úspěch při kandidátských minimech. V roce 1972 jsem přijal katolické vyznání a postupně jsem chápal, že jsem volán k duchovní službě. V roce 1980 jsem se dostal do styku s neveřejně působícím dominikánským řádem a od té doby v něm studoval a žil. Nejprve jako člen laického sdružení, tj. terciář, v roce 1987 jsem pak měl v jednom jihomoravském kostelíku za zavřenými dveřmi řeholní obláčku. Dostal jsem jméno Rajmund podle slavného právníka z našeho řádu, který ve 13. století vytvořil významnou právní sbírku. O rok později jsem složil řádové sliby a v roce 1989 byl v Lipsku vysvěcen za jáhna – bylo to poslední neveřejné svěcení, pro něž jsme si jeli do zahraničí. Od prosince 1989 působím v duchovní službě v kostele sv. Jiljí v Praze. V březnu 1990 jsem ukončil práci vedoucího právního útvaru ve VHMP. Působím jako sekretář řádu i Konference vyšších řeholních představených, vyučuji církevní právo na právnícké fakultě a náboženství na průmyslovce (SPŠS), účastním se legislativních prací na Předsednictvu federální vlády. Ještě studuji poslední teologické disciplíny ke kněžskému svěcení.

Jiří Rajmund Tretera